

NOVE KNJIGE***

Ante Romac: RJEČNIK LATINSKIH IZRAZA. Vademecum iuridicum. Informator, Zagreb, 1985, VII+384 str.

Svojim dosadašnjim radovima na području latinske (pravne) leksikografije sadržanima u dvama djelima, *Rječniku rimskog prava* (Zagreb 1975¹, 1983²) i *Latinskim pravnim izrekama* (Zagreb 1982), dodao je Ante Romac i treće, *Rječnik latinskih pravnih izraza*, zaokruživši tako ovo područje svog djelovanja. Postavivši u prethodnim djelima granice leksikografskog zahvata (u *Rječniku rimskog prava* to su bili, uglavnom, rimski pravni instituti te pravni termini i prikazi najznamenitijih rimskih pravnih stvaralaca odnosno djela, dok je u *Rječniku latinskih pravnih izreka* postavljena gornja granica zahvata: izreke na razini rečenice), umetnuo je autor svojim najnovijim djelom u taj raspon sredinu koja je nedostajala. *Rječnik latinskih pravnih izraza* obuhvaća, gledano gramatički, sve one izraze koji se mogu svrstati u pojam sintagme (dakle do granice rečenice), premda se građa rječnika širi iz svog osnovnog korpusa i na područje pravnih termina i na područje pravnih izreka. Sadržajno gledano, *Rječnik latinskih pravnih izraza* obuhvaća golem

broj fraza uobičajenih u pravnoj praksi i teoriji. Kako sam malo prije naveo, namjena ovog *Rječnika* prisilila je autora da taj osnovni korpus upotpuni i onim dijelovima latinskog pravnog izraza koje je već obuhvatio u svojim dosadašnjim djelima, dakle, terminima i izrekama.

Koncipirano na ovaj način, djelo je nužno moralo obuhvatiti, zapravo, golemu građu. Premda se u njemu, za razliku od prethodnih, uže vezao za struku (pa je izostavljen upravo nepremostivo golem broj fraza uobičajenih za najrazličitija područja nauke i kulture), ipak je broj odrednica dosegao desetak tisuća! Tako velika građa, s druge strane, postaje na žalost u našim izdavačkim prilikama, a i čitalačkim navadama, otežavajuća okolnost. Stoga se i autor našao u neprilici kako da djelo ne postane preglomazno (i stoga za većinu potencijalnih korisnika nezanimljivo), a da obavi svoju funkciju, da pruži najosnovnije informacije o značenju pojedinog izraza i, gdje to nije sasvim jasno, da locira to značenje u civilizacijski kontekst (kako antički tako i suvremeni — što predstavlja dodatno opterećenje). Autor je pred ovom preprekom izabrao, čini mi se, jedini mogući put, iako, vjerojatno, ni sam nije bio sasvim zadovoljan njego-

vim rezultatom. Odrednice su svedene na svoje osnovne točke: latinski izraz i hrvatski ili srpski prijevod. Svaki od ovih članova katkad je popraćen dopunskim komentarom (npr. latinski izraz ponekad je upotpunjen napomenom o kraticama koje se upotrebljavaju, a prijevod je dopunjen podacima o kontekstualnom značenju). I sam je autor sa žaljenjem morao odstupiti od zanimljivih i korisnih dopunskih podataka koji bi se mogli pridodati i jednom i drugom članu odrednice, ali, kako sam već naglasio, tada bi ovaj *Rječnik* postao enciklopedija, a to mu nije ni svrha ni namjena.

Najveći problem koji se u ovom rječniku nametnuo autoru bio je, jasno, sam prijevod, s obzirom na relativno siromaštvo i terminologije i frazeologije s područja prava na hrvatskom ili srpskom jeziku. Nema sumnje da je dvomilenijski razvitak rimskog pravnog sistema stvorio neobično složen sistem pravnih instituta i postupaka, pa je iskoristio svu dubinu latinskog jezika. Naći hrvatske ili srpske adekvate za svaki izraz predstavlja velik posao koji nije samo rutinsko prevrtanje rječnika, već je često stvaralačko zahvaćanje u riznicu jezika. Svrha je tome, svakako, da se latinski izraz kojem je upotreba strogo definirana pretvori u identičan izraz vlastitog jezika, s time da sadržajno potpuno odgovaraju jedan drugome, ali da im i kontekstualno značenje (tamo gdje je to moguće) bude podudarno ili vrlo blisko. Taj nimalo lak zadatak A. Romac uspješno je obavio. Ukazujemo prvenstveno na

bogatstvo jezičnog izraza koji je potpuno pobjegao iz sivila svakodnevnice uniformnosti i frazerstva. Iako jezik struke, dakle ograničen *per definitio-nem*, ipak nam taj jezik otkriva da se i na ograničenim područjima mogu naći nadahnuta rješenja. U isto vrijeme taj nam jezik nije nimalo stran ili nametnut! Dapače.

Problemi kontekstualnog značenja riječi riješio je autor izvođenjem značenja kroz čitavo polje značenja. Krećući od temeljnog (tzv. doslovnog) značenja, Romac proširuje značenje sve do prenesenog, nerijetko tumačeći i civilizacijske odrednice koje determiniraju ta kontekstualna značenja. Korisnik će tako dobiti jasnu i preglednu informaciju koja će zadovoljiti gotovo sve njegove potrebe.

Na kraju ovog prikaza još dvije napomene. Autor se sam u *Predgovoru* zahvalio profesoru Zvonimiru Zmajloviću na doprinosu ovom djelu, doprinosu koji nije samo suha korektura, već je, prema Romčevim riječima, značajan prinos kvaliteti samog *Rječnika*. Bilo bi nepravедno previdjeti u ovom prikazu tog suradnika u sjeni, nesumnjiva znalca, čija dragocjena pomoć, sasvim sigurno, hrabri i samog autora. I, napokon, sad kad je svojim *Rječnikom latinskih pravnih izraza* zaokružio svoje djelo, pionirsko kretanje prostranstvima kojima prije njega još nitko u nas nije na ovaj način krenuo, Ante Romac može bez ikakva skanjivanja reći da je stvorio djelo *aere perennius*.

Zlatko Šešelj

*** I ČASOPISI

Književne novine 682–684; 686;
688–690; 693–696; 699/85

Prijevodni u periodici dijele u potpunosti njezinu sudbinu: traju koliko i tkivo u koje su utkani. U skali periodike, ipak, jednim je sudbina naklonjenija; to je onaj sloj periodike obično nazvan časopisima (u užem smislu); a druga, dvotjednicima ili tjednicima za kulturu, koje svodimo pod naziv novina, sudbina je posve nenaklonjena. Neprikladni za trajno čuvanje, formom i materijalom bliski običnim novinama, pripadaju „potrošnom“ dijelu štamparne riječi. Prijevodi u takvim novinama „traju“ kratko i gube se, najčešće, u tami zaborava.

I sami prevodioci, često, ovu vrstu svog djelovanja smatramu marginalnom, pa je i ne spominju u bibliografskim podacima koji se, katkad, o prijevodima pojavljuju. No, takva „*marginalia*“ znaju prerasti i okvir znatno „trajnije“ forme. Stoga bi predstavljalo nepravdu, a i nesmotrenost, takve prijevode ostaviti po strani, na margini našeg interesa.

Da je to tako, osvjedočit ćemo se na primjeru prijevoda Marcijalovih epigrama koji se, kao „*marginalia*“ (i to i u

doslovnom, grafičkom smislu!), gotovo kontinuirano pojavljuju na straninama beogradskih „Književnih novina“, lista za književnost, umetnost i društvena pitanja što ga izdaje Udruženje književnika Srbije.

Marcijalovi epigrami pojavljuju se tako u pregrštima, sad skromnijim sad bogatijim, u prijevodu Sinana Gudževića, a ta, naizgled minorna djelatnost, pokazuje se danas, u retrospektivi, kao prilično opsežan pothvat: u 1985. godini (a prevođenje i objavljivanje Marcijalovih epigrama nastavlja se i u 1986!) objavljeno je sedamdesetak epigrama, što po opsegu (i prevodilačkom naporu) predstavlja sasvim privlačnu brojku.

U svom izboru Marcijalovih epigrama Sinan Gudžević posegnuo je za epigramima različite tematike iz svih četrnaest knjiga Marcijalova djela (I: 17, 23, 32, 33, 65, 67, 83, 89, 100; II: 3, 50, 60, 80, 82, 87; III: 48, 70, 71, 79, 80, 85, 87, 88; IV: 35, 58, 74, 76; V: 57, 59, 72, 75, 76, 81; VI: 23, 33, 40, 41, 52; VII: 4, 64, 73, 82; VIII: 9, 12, 20, 23, 62, 74; IX: 21, 82; X: 18, 39, 40, 53; XI: 19, 62, 68, 103; XII: 10, 16, 42, 80, 92; XIII: 74, 102; XIV: 73, 179). Pri tom izboru, čini se, pre-

vodio su bila bitna dva elementa, kratkoća (pa je golemo većina epigrama u formi distiha) i metrički obrazac elegijskog distiha (heksametar+pentametar). U ovom kriteriju svog izbora prevodilac je dosljedan. Svi prevedeni epigrami pripadaju tom metričkom obrascu.

Kako je Gudžević svladao problem koji je pred njim stajao? Odgovor na to pitanje možemo potražiti na nekoliko razina, na razini forme (metrički problem), sadržaja, jezika. Na metričkoj razini Gudževiću je Marcijalov epigram vrlo blizak. Naime, Gudževića se sjećamo po vrlo uspjelom prijevodu Ovidijevih *Metamorfoza*, gdje je mogao (i uspio) „upiti“ metrički obrazac daktilskog heksametra. I u prijevodima Marcijalovih epigrama prvi dio distiha – daktilski heksametar – preveden je gotovo besprijekorno. Nekoliko „hrapavosti“ pripisujemo potrebi da se tekst preda na vrijeme, pa je promaklo nekoliko mjesta nužnom dorađivanju i „glačanju“. U pentametarskom dijelu koji u obje polovice završava iktusom, pa ga u našim prijevodima zamjenjujemo jednosložnim naglašenim riječima (ili na neki još nespretniji način), Gudžević posize za standardnim rješenjima, ali su dosta česti slučajevi neobičnih naglasaka, a katkad ima i verzija s kojima nismo zadovoljni. Prenošenje sadržaja obavio je Gudžević vrlo solidno, tek tu i tamo prisiljen da daje dodatna objašnjenja u bilješkama. Sadržaj je prenio vrlo dobrim jezikom, u čemu prevodilac pokazuje veliko majstorstvo i vješto baratanje njime. Bogatstvo izraza, spremnost da se posize za bogatim fondom riječi i oblika, odlike su Gudževićeva jezika, koji se izdiže iznad prosjeka uobičajena u nas, bar kad je prevođenje u pitanju. No nikad taj jezik ne prelazi u nemušto i

nerazumljivo jezikotvorenje, ne rabi ona rješenja koja su na putu razumijevanja teksta. Rječnik je to, ukratko, koji slijedi standard Marcijalova jezika (također otvorena vrlo širokom krugu konzumenata) i koji Marcijalove epigrame smješta, gotovo bez ikakvih barijera, u okvir suvremenosti.

Sažmemo li na kraju, dakle, svoje viđenje posla što ga je Sinan Gudžević obavio na marginama „Književnih novina“, treba reći da je riječ o vrlo dobru prijevodu Marcijalova teksta i da će biti šteta ako ovo prevođenje ostane samo na marginama novina.

Zlatko Šešelj

Književne novine 697/85 i
698/85

U okviru svog prevodilačkog rada u „Književnim novinama“ koji nam je predstavio Sinan Gudževića kao prevodioca Marcijalovih epigrama, odlučio je isti prevodilac posegnuti i za kraćim pjesmama i fragmentima sačuvanima u *Palatinskoj antologiji*. Tako su nam u brojevima 697 i 698 „Književnih novina“ prezentirani Gudževićovi prijevodi Sapfe (*AP VII*, 505), Grgura Nazijanskog (*VIII*, 195), Kalimaha (*VII*, 317), Simonida (*VII*, 302), Timneja (*VII*, 211), Arhije (*VII*, 191), Anite (*VII*, 190, 208), te nepoznatih autora (*VII*, 62, 309). Riječ je, kao i u Marcijalovu slučaju, o kratkim formama, najčešće distisima, a odabrani su nadgrobni epigrami (stvarni ili fiktivni), pa je i prevodilački postupak determiniran kako formom tako i sadržajem. U pogledu forme, metričkog ob-

rasca, ono što je u prethodnoj recenziji rečeno o prijevodu Marcijala, vrijedi i za prevođenje ovih stihova, s tim da je prevodilac ovdje znatno više dotjerao svoje djelo, pa ono gotovo da i nema „hrapavosti“. S druge strane, pomalo nesretan izbor sadržaja prisilio je prevodioca da nešto snažnije nego što je to slučaj pri prevođenju Marcijala priđe onom sloju jezika toliko karakterističnom za prevođenje grčkih i latinskih tekstova i neobično omiljenom u klasičnofilološkom cehu. Tu je čitav repertoar izraza iz Maretićeva prijevoda Homera (uza sve poštovanje koje gajim prema Maretiću, čini mi se da je to jedno od slabijih mjesta u prijevodu), iz Raca, Đurića i drugih tvoraca specifičnog, da tako kažem, klasično-

filološkog „izraza“. Koliko je kod Marcijala originalan prevodilac, majstorski izabirući svoj vlastiti jezični put, ovdje je Gudžević suviše tradicionalist (kao prevodilac), premda mu i objektivni problemi metričkih okova i sadržajne manire mogu biti djelomična isprika. Šteta da se u ovom slučaju odrekao prevodilac svoje metode da otkriva adekvatne slojeve iskaza prijevoda prema originalu, pa je sve epigrame preveo jedinstvenom manirnom i jedinstvenim jezičnim znakom. Promatrani tako, ovi nam se prijevodi čine znatno slabijima od onoga što smo od ovog prevodioca već upoznali.

Zlatko Šešelj

NOVO

u biblioteci **LATINA ET GRAECA!**

1. ARISTOFAN: PTICE

(preveo i opsežnim komentaram popratio Mladen Škiljan)

cijena: 1.500,00 din

USKORO

u biblioteci **LATINA ET GRAECA:**

2. knj. V

SENEKA: PRETVORBA BOŽANSKOG KLAUDIJA U TIKVU
(preveo, kritički tekst izradio i komentirao Darko Novaković)

cijena u predbilježbi: 700,00 din

3. knj. VI

LUKIJE ILI MAGARAC

(preveo, kritički tekst izradio i komentirao Darko Novaković)

cijena u predbilježbi: 800,00 din

4. knj. VII/a

**IVAN LUČIĆ: DE REGNO DALMATIAE ET CROATIAE /
/ O KRALJEVSTVU DALMACIJE I HRVATSKE (1. svezak)**
(prevela, kritički tekst i komentar sastavila Bruna Kuntić-Makvić;
uvodnu studiju i bibliografiju napisao Miroslav Kurelac)

cijena u predbilježbi: 2.000,00 din

NARUDŽBENICA

- a) Ovime neoposivo naručujem izdanje pod brojem (plaćanje pouzećem)
b) Ovime se neopozivo predbilježavam na izdanje pod brojem (plaćanje isključivo uplatnicama primljenim od LG)

.....
(ime i prezime)

(potpis)

.....
(adresa)

(broj osobne karte)

ERRATA

U prošlim brojevima časopisa **LATINA ET GRAECA** potkrale su se dvije krupnije pogreške:

- 1) U broju 24 na str. 157 pogrešno je navedeno (dvaput) ime prikazanog časopisa: nije riječ o časopisu „Dubrovnik“, već o časopisu „Dubrovački horizonti“ što ga izdaje Društvo prijatelja dubrovačke starine u Zagrebu (glavni urednik Josip Lučić);
- 2) U broj 25 omaškom je izostavljeno ime prevodioca Plautova *Trgovca*. Prevodilac je Darko Novaković.

Molimo čitaoce da uvažavaju našu ispriku.

Uredništvo